

جایگاه عزت ملی به مثابه قدرت نرم در روابط خارجی در پرتو بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

رشید رکابیان، ناصر پورحسن^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۰۷

چکیده:

هدف این مقاله، تحلیل جایگاه عزت ملی در روابط خارجی در بیانیه گام دوم انقلاب است که مقام معظم رهبری در ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ خطاب به ملت ایران صادر کردند. در این بیانیه «عزت ملی، روابط خارجی و مرز بندی با دشمن» به مثابه قدرت نرم به عنوان شاخه‌هایی از اصل «عزت، حکمت و مصلحت» که راهنمای سیاست خارجی جمهوری اسلامی است، مطرح شده است. سؤال اصلی مقاله اینگونه مطرح شده است: «عزت ملی در روابط خارجی به مثابه قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی دارای چه جایگاهی است؟» فرضیه مقاله نیز اینگونه صورت بندی شده است: «عزت ملی در روابط خارجی و مرزبندی با دشمن به عنوان قدرت نرم برآمده از اصل استقلال و آزادی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی است، با عزت ملی در روابط خارجی، اصل استقلال و آزادی نهادینه شده در گام دوم انقلاب بیشتر تثبیت می‌شود.» یافته‌های مقاله که با روش کیفی و تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری بویژه در بیانیه گام دوم و نیز سایر بیانات مرتبط از پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار ایشان استخراج و با منابع معتبر علمی تحلیل شده، بیانگر آن است که مجموعه تحولاتی در منطقه غرب آسیا موجب برتری منطقه‌ای جمهوری اسلامی شده و با حفظ این دستاوردها و نیز با تدقیق مرز با دشمن، بی‌اعتمادی به طرف اروپایی و عدم مذاکره با آمریکا در باره مسائل هسته‌ای و سایر مسائل مورد اختلاف، عزت ملی جمهوری اسلامی در گام دوم انقلاب اسلامی نهادینه می‌شود.

واژگان اصلی: انقلاب اسلامی، گام دوم، عزت ملی، روابط خارجی، قدرت نرم، مقام معظم رهبری.

مقدمه

مقامات دولت آمریکا طی دو سال گذشته، به صراحت اعلام کرده‌اند که ایران چهلمین سالگرد پیروزی خود را جشن نخواهد گرفت. جان بولتون مشاور امنیت ملی آمریکا تابستان ۱۳۹۶ در نشست سازمان منافقین در پاریس گفته بود: «آنچه بسیاری از ما در ایالات متحده به سمت آن حرکت می‌کنیم بایستی تشخیص این باشد که انقلاب سال ۱۹۷۹ آیت‌الله خمینی [ره] تا جشن چهل سالگی اش دوام نخواهد آورد.» (تسنیم ۱۳۹۶/۴/۱۲) وی همچنین با اشاره با چهل سالگی پیروزی انقلاب اسلامی ادعا کرد: «فکر نمی‌کنم سالگردهای زیاد دیگری در پیش داشته باشید.» (Newsweek.com, feb11, 2019) در این راستا بود که رئیس جمهور آمریکا با خروج از توافقنامه برجام طی چندین مرحله به تعبیر خود «سنگین‌ترین تحریم‌های اقتصادی تاریخ» را علیه جمهوری اسلامی اعمال کرده‌است. مفروض دولت ترامپ این بوده که با این تحریم‌ها، جمهوری اسلامی از درون فرو خواهد باشد و به این ترتیب پس از چهل سال، ساقط می‌شود.

در چنین شرایطی بود که مقام معظم رهبری «بیانیه گام دوم انقلاب» را در ۲۲ بهمن ماه ۱۳۹۷ خطاب به ملت ایران صادر کردند. این بیانیه پس از توصیف کارنامه انقلاب اسلامی در مرحله نظام سازی در چهل سال گذشته تحت عناوینی چون «یک جلّه‌ی پُرافتخار بدون خیانت به آرمانهایش» و موفقیت‌هایی چون «کشور و ملّتی مستقل، آزاد، مقتدر، باعزّت، متدین، پیشرفته در علم، انباشته از تجربه‌هایی گران‌بها، مطمئن و امیدوار، دارای تأثیر اساسی در منطقه و دارای منطق قوی در مسائل جهانی، رکورددار در شتاب پیشرفتهای علمی» (۱۳۹۷/۱۱/۲۲) با تأکید بر ورود انقلاب اسلامی به مرحله تمدن نوین اسلامی، گام دوم انقلاب را در هفت زمینه: «علم و پژوهش؛ معنویت و اخلاق، اقتصاد؛ عدالت و مبارزه با فساد؛ استقلال و آزادی؛ عزت ملی، روابط خارجی و مرز بندی با دشمن؛ و سبک زندگی مطرح و مسیر آینده انقلاب اسلامی» را تبیین کرده‌اند. در بین این محورها، سیاست خارجی جایگاه بسیار مهمی دارد. با توجه به اهمیت این بیانیه به عنوان یک سند بالا دستی که همسو و مکمل قانون اساسی جمهوری اسلامی، برنامه‌های توسعه و سند چشم انداز ۱۴۰۴ است و نقشه راه انقلاب اسلامی طی سال‌های آینده محسوب می‌شود، این مقاله تنها بر یکی از محورهای بیانیه گام دوم یعنی «عزت ملی، روابط خارجی و مرز بندی با دشمن»؛ متمرکز خواهد شد.

براین اساس سؤال اصلی این مقاله این است که «جایگاه عزت ملی در روابط خارجی و مرز

¹ John Bolton

بندی با دشمن به مثابه قدرت نرم در گام دوم انقلاب اسلامی چیست؟» فرضیه مقاله نیز اینگونه صورت بندی می‌شود: «عزت ملی در روابط خارجی و مرزبندی با دشمن برآمده از اصل استقلال و آزادی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی است، که یکی از مؤلفه های قدرت نرم جمهوری اسلامی است که در گام دوم انقلاب مقام معظم رهبری بر آن تأکید داشتند.» فرضیه این مقاله با روش توصیفی و بویژه تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و سایر بیانات مرتبط در پایگاه حفظ و نشر آثار ایشان پردازش می‌شود.

۱. پیشینه موضوع:

در باره جایگاه سیاست خارجی در اندیشه مقام معظم رهبری پژوهش های مختلفی انجام شده است. نقطه مشترک این پژوهش ها این است که نظام بین المللی، نظامی مبتنی بر سلطه است (عباسی: ۱۳۹۷) از نظر ایشان نظم موجود جهانی به دلیل ماهیت سلطه گرایانه و استکباری و به دلیل ابتناء بر پایه های باطل و اصول ظالمانه مورد پذیرش نیست زیرا در تقابل با عزت، شرافت و کرامت انسانی قلمداد قرار دارد (عباس تبارمقروی و هاشمی میارکلابی: ۱۳۹۷: ۶۷) در عین حال بعضی پژوهشها هرکدام از یک زاویه به بررسی مؤلفه های قدرت نرم سیاست خارجی جمهوری اسلامی پرداختند که به چند مورد اشاره می‌گردد:

۱-جدیدی وهمکاران، (۱۴۰۱) در مقاله‌ی «قدرت نرم و سیاست خارجی ایران در قبال تحولات کشور سوریه از ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۲» معتقدند مؤلفه سیاست خارجی در قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر امنیت محوری و نقش مردم در تعیین حاکمیت تأثیر بیشتری بر تحولات کشور سوریه داشته است.

۲-رجبی (۱۴۰۰) در مقاله «شناسایی مؤلفه های قدرت نرم سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال ایالات متحده آمریکا» معتقد است که جمهوری اسلامی ایران با بهره گیری از پتانسیلهای ایدئولوژی اسلامی - شیعی، رهبری و مردم توان بازدارندگی خود را افزایش داده و از این طریق، با تهدیدات نرم آمریکا مقابله نموده است.

۳-علی زاده وهمکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ی «مبانی تعلیم و تربیت انقلاب اسلامی در زمینه بازتولید قدرت نرم با تأکید بر بیانیه گام دوم» معتقدند خصوصیات کرامت و اخلاقمداری، استکبارستیزی، استقلال و خوداتکایی، نفی استعمار، تربیت سیاسی بر مبنای

مردمسالاری دینی به عنوان وجوه مبانی تعلیم و تربیت انقلاب اسلامی بر مبنای بیانیه گام دوم محسوب میشوند که از توان تولید قدرت نرم نیز برخوردار هستند.

۴-شکوهی (۱۴۰۰) در مقاله‌ی «قدرت انگارهای به مثابه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران» معتقد است هستها و آرمانهای جهان‌بینی ایرانی- اسلامی عمدتاً مولفه‌های انگاره‌ای هستند که به بایدهای رفتاری آن نیز شکل میدهند. از اینرو ادعا میشود چارچوب مفهومی قدرت انگاره‌ای با مولفه‌های غیرمادی، دینی و آن‌جهانی میتواند تبیین بهتری از قدرت و نفوذ ایران در کشورهای دیگر به‌دست دهد.

۵-کتابی (۱۳۹۹) در مقاله‌ی «راهبردهای افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با جنگ علمی دشمنان» معتقد است جمهوری اسلامی جهت افزایش قدرت نرم خود نیازمند اقدامات برنامه ریزی شده، جهادی و مبتنی بر ظرفیت‌سازی علمی و فناوری میباشد. اما با این عنوان هنوز پژوهش موسعی درباره بحث عزت ملی، روابط خارجی و مرز بندی با دشمن واکاوی نشده‌است. بنابراین، این مقاله، پژوهشی نوآورانه در این زمینه خواهد بود.

۲. چارچوب مفهومی؛ عزت ملی

اگر چه بطور کلی نظریه پردازان سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل بر این اعتقادند که بین سیاست داخلی و خارجی پیوستگی وجود دارد، اما با توجه به ماهیت ویژه انقلاب اسلامی، این پیوستگی بیشتر است. انقلاب اسلامی هم انقلابی علیه استبداد سیاسی داخلی بود و هم علیه استعمار خارجی. به تعبیر بهتر، انقلابی برای مقابله با تحقیر بود که به دنبال احیای عزت ملی ایران بود که همزمان در دو جبهه داخلی و خارجی هدف قرار گرفته شده بود. عزت ملی، یکی از مهمترین بینان‌ها و راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی است و ارتباط وثیقی با استقلال و آزادی دارد و یکی از اضلاع مثلث بسیار مهم «عزت، حکمت و مصلحت» است. عزت ملی معیاری برای روابط خارجی دولت اسلامی است و در صورت مرزبندی دقیق با دشمن، می‌توان آنرا بدست آورد.

عزت از نظر لغوی دارای دو معنی عام و خاص است. در دایره‌المعارف‌های فارسی، عزت به سربلند شدن، گرمی شدن، سربلندی، سرافرازی، عظمت و بزرگواری، ارجمندی، ارج و سرافرازی معنی شده است. عزت در معنای خاص آن یعنی شکست ناپذیری و حالتی که مانع مغلوب شدن انسان می‌شود. در اصل از «ارض عزاز»؛ یعنی زمین محکم و نفوذناپذیر گرفته شده است. در قرآن

کریم نیز واژه عزت به همین معنا به کار رفته است؛ عزت در قرآن یعنی شکست ناپذیری، توانایی و مغلوب نشدن. واژه «العزّه» ده بار و «عزیز» ۹۲ بار و مشتقات دیگر آن، بسیار در قرآن آمده و هر جا به معنای خاصی که گونه‌ای ارتباط با شکست ناپذیری دارد، اشاره دارد. (راغب اصفهانی: ۳۴۴- ۳۴۵)

در سایه عزت الهی است که جامعه اسلامی بر کفار و منافقان پیروز می‌شود و همواره عزتمند و شرافتمند می‌زید: «و لینصرن الله من ینصره ان الله لقوی عزیز» (حج/۶۰) عزت در قرآن مراتبی دارد که بالاترین آن به خداوند و پیامبر اکرم و سپس مؤمنان اختصاص دارد: «والله العزّه و لرسوله و للمؤمنین» (منافقون/۸) کلمه «ذلت» هفت بار در قرآن کریم به کار رفته و به صراحت در مقابل «عزت» استعمال شده است: «تؤتی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء و تعز من تشاء و تذلل من تشاء» (آل عمران/۲۶)

یکی از مهمترین اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی نفی و طرد کامل هر گونه سلطه و ستمگری و سلطه پذیری است. مسلمانان نباید تحت سلطه کفار باشند. خداوند برای هیچ یک از کفار، سلطه بر مسلمانان قرار نداده و نباید مسلمانان سلطه کفار را قبول کنند. مبانی و مستندات این اصل را می‌توان در کتاب و سنت ریشه یابی کرد و قاعده «نفی سیل» به معنی انسداد کلیه راهها و روشهای مستقیم و غیر مستقیم سلطه و تفوق کفار بر مسلمانان است. اولین مبنای قرآنی این اصل این آیه شریفه است: «لن یجعل الله للکافرین علی المؤمنین سیلاً» (نساء/۱۴۱) براساس این آیه تسلط و استیلای کافران بر مسلمانان به صورت همیشگی و ابدی نفی و نهی شده است و متعلق به عصر و زمان خاصی نیست. البته بسته بودن راه کفار اینگونه نیست که در قانون هستی امکان پذیر نباشد بلکه مسلمانان باید در تشریح، قانونگذاری و سیاستگذاری، بویژه در سیاست و روابط خارجی به گونه‌ای عمل کنند که این راه بسته شود. (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۰: ۱۳۰-۱۳۱)

مهمترین هدف نفی و نهی دائمی و همیشگی تسلط کفار بر جوامع اسلامی، حفظ عزت و احترام مسلمانان است. اسلام، مسلمانان و جامعه اسلامی، از بالاترین منزلت و عزت نزد خداوند برخوردارند که مسلمانان نباید در روابط و مناسبات اجتماعی آنرا مخدوش سازند. بطوری که خداوند عزت مسلمانان و مؤمنان را هم ردیف عزت خود و پیامبر اکرم (ص) قرار داده است. در حالیکه تسلط کفار بر مسلمانان و جوامع اسلامی بارزترین نمونه ذلت به شمار می‌رود و شدیداً نهی می‌شود. براین اساس خداوند در قرآن مجید آن دسته از مسلمانان را که به جای هم کیشان خود، کفار را ولی خود گرفته و از آنان طلب عزت می‌کنند، بشدت مورد خطاب قرار داده است. قرآن با

اشاره به اینکه اسلام بالاتر و والاتر است و هیچ دینی برتر از آن نیست، بر عزت مسلمانان تاکید می‌کند. (همان: ۱۳۱)

از آنجا که جمهوری اسلامی، نظامی برآمده از اسلام است و این نظام باید همواره از عزت و کرامت اسلامی برخوردار باشد، مقام معظم رهبری سنگ بنای روابط خارجی و در برابر دشمنان را اصل عزت ملی قرار داده‌اند. از منظر ایشان «عزت ملی و رعایت حکمت در ارتباطات جهانی و اهتمام به اقتدار بین‌المللی نیز از جمله اولویتهای مدیریت انقلابی و اسلامی است.» (۱۳۹۶/۲/۳۰) و «عزت ملی عبارت است از اینکه یک ملت در خود و از خود احساس حقارت نکند. نقطه مقابل احساس عزت، احساس حقارت است؛ یک ملت وقتی به درون خود - به سرمایه‌های خود، به تاریخ خود، به موارث تاریخی خود، به موجودی انسانی و فکری خود - نگاه میکند، احساس عزت و غرور کند، احساس حقارت و ذلت نکند.» (۱۳۸۸/۲/۲۲). مقام معظم رهبری عزت ملی را جزو حیات طیبه تعبیر کرده‌اند: «عزت ملی جزو حیات طیبه است؛ ملت ذلیل، توسری‌خور، حیات طیبه ندارد. استقلال، وابسته نبودن به بیگانگان و به دیگران جزو حیات طیبه است....» (۱۳۹۴/۶/۲۵) از نظر ایشان، عزت پیش شرط سایر مفاهیم بنیادین در زندگی سیاسی و بین‌المللی است: «اگر عزت بود، امنیت هم خواهد آمد؛ اگر امنیت بود، پیشرفت هم عملی خواهد بود؛ و آلا اگر یک ملت تحقیر شد، همه چیز او به بازی گرفته خواهد شد...» (۱۳۹۳/۱۱/۱۹)

مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب در باره این موضوع فرموده‌اند: «عزت ملی، روابط خارجی، مرزبندی با دشمن: هر سه، شاخه‌هایی از اصل «عزت، حکمت، و مصلحت» در روابط بین‌المللی‌اند..... اینها بخشی از مظاهر عزت جمهوری اسلامی است.» (۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

۳- روش تحقیق

روش مورد استفاده در پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی است که با استناد به بیانات مقام معظم رهبری بخصوص بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی صورت گرفته است. بنابراین نگارنده باگردآوری داده‌ها به صورت فیشبردای و از طریق منابع اسنادی و کتابخانه‌ای نسبت به جمع‌آوری اطلاعات اقدام نموده است.

۴- یافته‌های تحقیق

بر مبنای آنچه در گفتمان انقلاب اسلامی ایران و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در «عزت ملی، مرزبندی بادشمن» مطرح شده است، میتوان آن را به عنوان قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در کنار دیگر مؤلفه‌ها دانست که بر بیداری جهان اسلام تأثیر گذار بوده است. مقام معظم رهبری با توجه به تجربه و دستاوردهای انقلاب اسلامی در گام نخست خود، فرایند تحولاتی که طی سال‌های اخیر آغاز شده و منجر به عزت ملی ایران اسلامی شده را در بیانیه گام دوم تبیین کرده و رهنمودهایی برای تثبیت و تقویت عزت ملی در روابط خارجی در برهه حساس کنونی بیان کرده‌اند که تحلیل آنها در پی می‌آید.

۴-۱. اقتدار انقلاب اسلامی و تغییر چالشها و شکست مستکبران

مهمترین نشانه عزت ملی در روابط خارجی جمهوری اسلامی، اقتدار ملی است که علاوه بر عرصه ملی بر بخش‌های گسترده‌ای از غرب آسیا سایه افکنده است. اگر تنها حفظ نظام اسلامی در مقابل چهار دهه توطئه و دشمنی‌های گسترده در همه جبهه‌های مختلف را معیار اقتدار انقلاب اسلامی قرار دهیم، خود به تنهایی کافی است. این در حالی است که جمهوری اسلامی در آغاز چله دوم انقلاب به اقتدار منطقه‌ای دست یافته و ماهیت چالش‌های مقابل آن را دگرگون کرده‌است. مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب در این زمینه تصریح کرده‌اند: «ایران مقتدر، امروز هم مانند آغاز انقلاب با چالشهای مستکبران روبه‌رو است اما با تفاوتی کاملاً معنی‌دار. اگر آن روز، چالش با آمریکا بر سر کوتاه کردن دست عمال بیگانه یا تعطیلی سفارت رژیم صهیونیستی در تهران یا رسوا کردن لانه‌ی جاسوسی بود، امروز چالش بر سر حضور ایران مقتدر در مرزهای رژیم صهیونیستی و برچیدن بساط نفوذ نامشروع آمریکا از منطقه‌ی غرب آسیا و حمایت جمهوری اسلامی از مبارزات مجاهدان فلسطینی در قلب سرزمین‌های اشغالی و دفاع از پرچم برافراشته‌ی حزب‌الله و مقاومت در سراسر این منطقه است. و اگر آن روز، مشکل غرب جلوگیری از خرید تسلیحات ابتدایی برای ایران بود، امروز مشکل او جلوگیری از انتقال سلاحهای پیشرفته‌ی ایرانی به نیروهای مقاومت است. و اگر آن روز گمان آمریکا آن بود که با چند ایرانی خودفروخته یا با چند هواپیما و بالگرد خواهد توانست بر نظام اسلامی و ملت ایران فائق آید، امروز برای مقابله‌ی سیاسی و امنیتی با جمهوری اسلامی، خود را محتاج به یک ائتلاف بزرگ از ده‌ها دولت معاند یا مرعوب میبندد و البته باز هم در رویارویی، شکست می‌خورد. ایران به برکت انقلاب، اکنون در جایگاهی متعالی و شایسته‌ی ملت ایران در چشم

جهانیان و عبور کرده از بسی گردنه‌های دشوار در مسائل اساسی خویش است.» (۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

رهبر انقلاب بیشتر در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی نیز در این باره فرموده بودند: «جمهوری اسلامی در این سالی که گذشت، پرچم عزت و اقتدار ملت ایران را در منطقه به اهتزاز درآورد.» (۱۳۹۷/۱/۱)

اقتدار جمهوری اسلامی موجب شده که دشمنان آن، جبهه نبرد را از نظامی به اقتصادی تغییر دهند. آنگونه که تحلیلگران خارجی اعتراف کرده‌اند «دوران برتری نظامی آمریکا به پایان رسیده است.» (Colby: 2019: 56) سرنگونی پیشرفته‌ترین پهپاد آمریکایی توسط پدافند سایبری هوایی جمهوری اسلامی در حوالی تنگه هرمز در خرداد ۱۳۹۸ تنها یکی از نشانگان اقتدار نظامی جمهوری اسلامی است. با توجه به ناکامی نظامی آمریکا در سایر نبردهای در غرب آسیا، این کشور همراه متحدین غربی و منطقه‌ای خود سیاست «بازدارندگی اقتصادی» را جایگزین بازدارندگی نظامی کرده‌اند. تا با به چالش کشیده قدرت منطقه‌ای ایران، آنرا مهار کنند. بازدارندگی اقتصادی بر اساس تجربه آمریکا علیه چین در دستور کار دولت ترامپ علیه جمهوری اسلامی قرار گرفته است. بر این مبنا بازدارندگی اقتصادی بهره برداری از تهدید اقتصادی برای بازداشتن دولت رقیب مورد استفاده قرار می‌گیرد. به اعتقاد طراحان این راهبرد، بازدارندگی اقتصادی مانند بازدارندگی نظامی بر تصمیم دولت رقیب بر اساس اصل هزینه-فایده تأثیر می‌گذارد و بازدارندگی اقتصادی به این معناست که هنوز ابزارهای غیرنظامی بازدارندگی می‌توانند طرف مهاجم را بازدارند. (Kim, 2019: 2)

حامیان تحریم در آمریکا معتقدند چون کشورها به دنبال بیشینه سازی مطلوبیت خود هستند، با افزایش هزینه، در رفتار خود تجدید نظر می‌کنند. (دلاورپور اقدم و دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۷: ۱۲۲-۱۲۳).

در حالیکه پیشتر استفاده از تحریم به عنوان ابزار سیاست خارجی مورد انتقاد برخی مقامات آمریکا قرار گرفته بود اما سلاح تحریم در حال گذار به مهمترین ابزار آمریکا برای تغییر رفتار کشوری معین محسوب می‌شود و به یکی از ابزارهای حکمرانی جهانی آمریکا تبدیل شده و در دکترین های امنیت ملی آمریکا بشدت پرتکرار شده است (Rosenberg and etal, 2016: 9)

با توجه به اینکه دولت ترامپ با خروج از برجام به اعتراف مایک پمپئو وزیر وقت خارجه آمریکا «تحریم هایی که علیه ایران اعمال خواهد شد، قوی ترین تحریم‌هایی خواهد بود که در طول تاریخ به اجرا گذاشته شده است.» (euronews.com/2018/05/22) مقام معظم رهبری از اصطلاح «جنگ اقتصادی» علیه ایران استفاده کرده و برخی از دیپلمات های ایران نیز مفهوم

تروریسم اقتصادی» را برای فشارهای همه جانبه اقتصادی آمریکا بکار برده‌اند. و البته اکنون بایدن سیاست سلف خود را هم با «جنگ ترکیبی» آغاز کرده است؛ اگرچه دولت دولت‌مردان آمریکا انتظار داشته و دارند با فشارهای حداکثری اقتصادی، جمهوری اسلامی از درون فروپاشد اما واقعیت آن است که این راهبرد با شکست روبرو شده است. به رغم فشارهای اقتصادی، مردم ایران با وجود سلايق مختلف سیاسی، با اتحاد و مقاومت این راهبرد را مهار کرده و این دولت آمریکا است که نیازمند مذاکره است و با اعزام افرادی مانند شینزو آبه نخست وزیر وقت ژاپن، عراق، عمان و یا دیگر واسطه‌هایی به دنبال مذاکره است.

۲-۴. قدرت نرم عزت ملی در باز تولید بیداری اسلامی

یکی از مهمترین نشانگان عزت ملی جمهوری اسلامی، بازتولید نهضت بیداری براساس انقلاب اسلامی است. در حالیکه نظام بین‌المللی سلطه می‌کوشید از همان ابتدا، انقلاب اسلامی را در مرزهای خود محصور کند، رفتار عزتمدارانه جمهوری اسلامی باعث شکل‌گیری محور مقاومت در منطقه و بازتولید نهضت اسلامی شده است. تحولاتی مانند سقوط صدام در سال ۲۰۰۳، زمینه تعمیق نفوذ نرم انقلاب اسلامی را فراهم کرد. به‌علاوه سال ۲۰۰۶ تحول دیگری در منطقه خاورمیانه رخ داد که می‌توان آن را متغیر واسطه انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی تلقی کرد. این تحول که موجب تغییر ژئوپلتیک قدرت در سراسر خاورمیانه شد، جنگ ۳۳ روزه حزب‌الله و اسرائیل بود. در این جنگ برای نخستین بار اسرائیل شکست خورد. این موفقیت حزب‌الله ناشی از تاثیرپذیری این جنبش از انقلاب اسلامی است. به این دلیل برخی از تحلیل‌گران، اصطلاح «انقلاب اسلامی دوم» را به کار می‌برند. آنها پیروزی حزب‌الله لبنان در جنگ ۳۳ روزه علیه اسرائیل را نقطه عطفی در این رابطه می‌دانند. (Shapiroa and Dicker, 2006: 23) از نظر زمانی، گذشت سه دهه‌ای، فاصله زیادی برای تاثیرگذاری یک انقلاب بزرگ نیست. همانگونه که فرد هالییدی آذرباره تاثیرگذاری انقلاب‌ها می‌نویسد: «انقلابیون، چه اسلامی چه غیراسلامی، کم حوصله‌اند و از مردم توقع دارند تا بلافاصله از آنها تقلید کنند؛ بدین صورت وقتی مخالفانشان از پای می‌نشینند، آنها مایوس و ناامید می‌شوند؛ اما از نظر تاریخی اینگونه به نظر می‌رسد که زمان لازم برای ارزیابی تاثیر جهانی انقلاب،

¹ soft penetration

² Fred Holliday

چند سال نمی‌باشد؛ بلکه چند دهه طول می‌کشد» (Holliday, 1996: 34) با وقوع بیداری اسلامی در سال ۲۰۱۱، تاثیرگذاری انقلاب اسلامی در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا به یک واقعیت جهانی تبدیل شد. موقعیت انقلاب اسلامی در دوره ظهور قیام‌های گسترده مردم کشورهای عربی علیه حاکمان خود، ناشی از قدرت نرمی^۱ است که پس از انقلاب از طریق اسلام سیاسی و ضداستعماری و امپریالیستی و مساله فلسطین در خیابان‌های جهان عرب بدست آورده است.

یکی از مهمترین وجوه جنبش بیداری اسلامی، مساله فلسطین است. مساله‌ای که جمهوری اسلامی به رغم دادن هزینه‌های بسیار زیاد، بر آن پای می‌فشارد و از این طریق عزت ملی و اسلامی خود را در میان مردم غرب آسیا و جهان اسلام بازتولید می‌کند: «ما در جمهوری اسلامی، هزینه‌های دفاع از فلسطین را پذیرفتیم. .. و مسلم می‌دانیم که پیروزی نهایی متعلق است به ملت فلسطین.» (۱۳۹۸/۳/۱۵) لذا آنچه بر مشروعیت منطقه‌ای جمهوری اسلامی و عزت ملی آن افزوده است، حمایت از آرمان ملت فلسطین است که مقام معظم رهبری هم در بیانیه گام دوم انقلاب و هم سایر مناسبت‌ها آنرا مورد تاکید قرار داده‌اند «این را باید دنیای اسلام علاج بکند.» (۱۳۹۸/۳/۱۵) «... این نقشه‌ی آمریکا بود که داعش را به وجود آورد؛ این نقشه را ما به توفیق الهی و باذن‌الله، توانستیم خنثی کنیم.» (۱۳۹۷/۱/۱)

آمریکا و متحدین منطقه‌ای آن در شرایطی که موج بیداری اسلامی باعث شده که مساله فلسطین در ذهن و فکر مردم مسلمانان مجددا در اولویت قرار گیرد و فلسطینی‌ها، به رغم خشونت گسترده‌ی نظامیان اسرائیلی، هر هفته، راهپیمایی بزرگ بازگشت را برگزار می‌کنند، موضوع «معامله قرن» را مطرح کنند. معامله‌ای که برخی کشورهای عربی، فلسطینیها را ترغیب می‌کنند در مقابل چندین دلار سرزمین خود را برای همیشه ترک کنند. دولت ترامپ بویژه داماد یهودی وی (کوشنر) ریزنی‌های گسترده‌ای برای این معامله انجام داده بود. انتقال سفارت آمریکا از تل آویو به بیت المقدس و برسمیت شناخته شدن این شهر به عنوان پایتخت رژیم صهیونیستی از طرف آمریکا و نیز الحاق بلندیهای جولان به رژیم صهیونیستی نیز در این راستا بود. مقام معظم رهبری در واکنش به این طرح فرموده اند: «امروز مسئله‌ی فلسطین جزو مسائل درجه‌ی اول بلکه مسئله‌ی اول دنیای اسلام است.» (۱۳۹۸/۳/۱۵) مقام معظم رهبری با انتقاد از کسانی که از سیاسی شدن حج انتقاد می‌کنند، می‌فرماید: «ما اگر در حج از ملت فلسطین یا مظلومین دنیای اسلام مثل مظلومین یمن و دیگران دفاع

¹ The power of softness

میکنیم و حمایت میکنیم، این البته یک کار سیاسی است اما سیاستی است عین تعالیم اسلامی؛ دفاع از مظلوم، خودش یک فریضه است، یک واجب است.» (۱۳۹۸/۴/۱۲)

راه حلی که جمهوری اسلامی برای حل مساله فلسطین مطرح کرده، به بیان مقام معظم رهبری اینگونه است: «ما میگوییم مبارزات همه‌جانبه‌ی ملت فلسطین ... باید ادامه پیدا کند تا کسانی که غاصب فلسطین هستند، تسلیم رأی ملت فلسطین بشوند. از همه‌ی مردم فلسطین اعم از مسلمان و مسیحی و یهودی فلسطینی و آن کسانی که در خارج فلسطین تبعیدشده از فلسطین هستند، نظرخواهی بشود، و اینها معین کنند که چه نظامی در فلسطین حاکم باشد و همه تسلیم آن باشند؛ مبارزه تا این زمان باید ادامه پیدا کند و ادامه پیدا خواهد کرد...» (۱۳۹۸/۳/۱۵) براین اساس استقبال گسترده و روزافزون از روز جهانی قدس که توسط حضرت امام خمینی (ره) برای دفاع از ملت فلسطین تعیین شده، را نیز می‌توان از نشانگان عزت ملی و اقتدار جمهوری اسلامی در منازعه فلسطین تحلیل کرد. به بیان مقام معظم رهبری: «روز قدس کهنه نشده است...» (۱۳۹۸/۳/۱۴)

۴.۳. اقتدار جمهوری اسلامی در غرب آسیا

مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب، دو موضوع مهم و در عین حال مرتبط را به عنوان نشانه عزت ملی در غرب آسیا مطرح کرده‌اند. ایشان از یکطرف به شکست سیاست‌های آمریکا در منطقه‌ی غرب آسیا و زمین‌گیر شدن همکاران خائن آنها در منطقه اشاره می‌کنند و از طرف دیگر به گسترش حضور قدرتمندانه سیاسی جمهوری اسلامی در غرب آسیا را مورد توجه قرار می‌دهند: «صحته‌ی جهانی، امروز شاهد پدیده‌هایی است که تحقق یافته یا در آستانه‌ی ظهورند: تحرک جدید نهضت بیداری اسلامی بر اساس الگوی مقاومت در برابر سلطه‌ی آمریکا و صهیونیسم؛ شکست سیاست‌های آمریکا در منطقه‌ی غرب آسیا و زمین‌گیر شدن همکاران خائن آنها در منطقه؛ گسترش حضور قدرتمندانه‌ی سیاسی جمهوری اسلامی در غرب آسیا و بازتاب وسیع آن در سراسر جهان سلطه.» (۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

اقتدار جمهوری اسلامی در غرب آسیا در حالی محقق شده که طیف گسترده‌ای از اقدامات، برای محدودسازی جمهوری اسلامی در این منطقه انجام شده بود. با وقوع جنبش بیداری اسلامی، ایران، منطقه غرب آسیا را به عمق راهبردی خودش تبدیل کرد. ایران با شناخت عمیق از مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی، برنامه منسجمی برای ارتقای عمق راهبردی نرم خود، در دستورکار قرار داد. رهبر انقلاب در این زمینه می‌فرماید: «خودمان را آماده کنیم برای ایفای نقش در پدید آوردن نظم

جدید؛ کشور را آماده کنیم برای اینکه نقش آفرینی کند... ما در بیرون کشور هم ظرفیتهای مهمی داریم؛ طرفدارانی داریم، عمق راهبردی داریم؛ در منطقه، در کشور؛ ... (۱۳۹۳/۶/۱۳)

ایران با برنامه‌های راهبردی چون حضور مستشاری و حمایت از گروه‌های همسو توانسته است، با ناکام گذاشتن آمریکا و متحدین منطقه‌ای خود، عمق راهبردی خود را گسترش دهد: معظم له می‌فرماید: «امروز جبهه‌ی مقاومت در منسجم‌ترین وضعیت در چهل سال گذشته است؛ در منطقه و در مراکز حقیقی فراتر از منطقه؛ این یک واقعیت است. نقطه‌ی مقابل، قدرت استکباری است؛ قدرت استکباری آمریکا، قدرت فتنه‌انگیزی و خباثت رژیم صهیونیستی، از چهل سال پیش به این طرف بمراتب تنزل کرده‌اند و پایین رفته‌اند؛ ما این را در محاسبات خودمان باید لحاظ کنیم.» (۱۳۹۸/۳/۱۴)

رژیم صهیونیستی و عربستان برای مقابله با قدرت منطقه‌ای ایران از هیچ اقدامی فروگذار نکرده‌اند. آنها با حمایت گسترده رسانه‌ای منطقه‌ای و غربی، به دنبال تصویرسازی منفی ژئوپلیتیک از جمهوری اسلامی پرداخته و تلاش کرده‌اند که ایران را کانون ناامنی منطقه‌ای معرفی کنند. در این میان، عربستان در دو عرصه سخت افزاری و نرم افزاری هزینه‌های بسیار فراوانی متقبل شده است. با آغاز جنبش بیداری اسلامی، موج آن به سرعت یمن را درنوردید. پس از برکناری عبدالله صالح، جنبش انصارالله الحوثی‌ها، مناطق مختلف یمن را تصرف کرد. در چنین شرایطی بود که عربستان اعلام کرد اجازه نخواهد داد چهارمین پایتخت عربی پس از بغداد، بیروت و دمشق به کنترل ایران درآید (Al-badi, 2017: 202) این کشور با اشغال بحرین، به مقابله با مردم این کشور پرداخت و طی چند سال گذشته یکی از خونین‌ترین و نابرابرترین حملات را علیه مردم یمن به راه انداخت. به علاوه تلاش‌های گسترده‌ای در سایر کشورهای اسلامی و عربی برای مقابله با گسترش موج بیداری با محوریت انقلاب اسلامی انجام داده است. برخی پژوهشگران غربی برای ایجاد توصیف مقابله جویی عربستان با ایران از اصطلاح «جنگ سرد اسلامی» استفاده کرده‌اند (Hiro, 2018: 212)

به رغم هزینه‌های بسیار سنگین عربستان، تجربه و عملکرد جمهوری اسلامی در منطقه غرب آسیا موجب شده که دکترین مقاومت به دکترین هژمون در منطقه تبدیل شود: مقام معظم رهبری می‌فرماید: «امروز در منطقه‌ی ما، منطقه‌ی غرب آسیا، کلمه‌ی مشترک ملت‌ها مقاومت است؛ مقاومت را همه قبول دارند... جبهه‌ی مقاومت، امروز یک جبهه‌ی قوی است.» (۱۳۹۸/۳/۱۴)

ایشان همچنین فرموده‌اند: «یکی از مهم‌ترین علل دشمنی آمریکا با جمهوری اسلامی همین

است که جمهوری اسلامی مسیر مقاومت را در پیش گرفت و موفق شد، توفیق پیدا کرد» (۱۳۹۸/۳/۱۴) برآیند کلی تحولات منطقه غرب آسیا، افول یکه تازی آمریکا و قدرت های وابسته به آن است. به رغم روابط دولت آمریکا با برخی دول عربی، نظر سنجی های مؤسساتی چون «پیو» نشان می دهد که مردم غرب آسیا از این کشور تنفر دارند: «هم اکنون تعارض اصول گرایی اسلامی با آمریکا و جهان غرب را می توان پیامد روح آمریکا ستیزی از انقلاب اسلامی تحلیل کرد.» (متقی و پوستین چی، ۱۳۹۰: ۲۳۸). تلاش مثلث آمریکا- عربستان و رژیم صهیونیستی برای ایجاد ائتلاف های متعددی برای مقابله با جمهوری اسلامی در منطقه و به اصطلاح تبدیل آن از جنبش به یک کشور عادی (state.gov, November 2, 2018) به ناکامی منتهی شده است. خلاصه به تعبیر مقام معظم رهبری: «در امر کیفیت حضور جمهوری اسلامی در دنیای امروز، بحمدالله جمهوری اسلامی موفقیت داشته، «وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ؛ وَلِلْمُؤْمِنِينَ الْحَمْدُ» جمهوری اسلامی مؤمن، مشمول این آیه شریفه شده و این عزت را دارد؛ خدا را شکر میکنیم؛ این را باید نگه داریم. ... باید این عزت را حفظ کنیم و ان شاءالله بیشتر کنیم.» (۱۳۹۶/۶/۳۰)

۴-۴. عدم مذاکره با آمریکا

موضوع مذاکره با آمریکا، از جمله مسائلی است که سابقه آن به پیروزی انقلاب اسلامی می رسد اما طی سال های اخیر به موضوع مهمتری تبدیل شده است. با پیروزی انقلاب اسلامی دو گفتمان لیبرالی و انقلابی در برابر موضوع مذاکره با آمریکا شکل گرفت. در گفتمان لیبرالی دولت موقت و بنی صدر، ضمن یادآوری اقدامات آمریکا علیه ایران، بر تداوم رابطه با آن تاکید می شد؛ اما گفتمان انقلابی آنرا نمی پذیرفت و مهمترین دلیل استعفای مهدی بازرگان از مقام نخست وزیری همین مساله بود. در حالیکه رگه های ضعیفی از حمایت از مذاکره با آمریکا در اواسط دوره جنگ تحمیلی و نیز حمایت بیشتر در دولت های سازندگی و اصلاحات در این رابطه وجود داشت، سرانجام ایران و آمریکا بر سر مساله هسته ای مذاکرات چند جانبه و دوجانبه ای داشتند که منتهی به امضای برجام شد. اما برجام به تجربه بسیار ناگواری در سیاست خارجی ایران تبدیل شد. ترامپ در مبارزات انتخاباتی در خود در سال ۲۰۱۵، به صراحت اعلام کرد که برجام را نمی پذیرد زیرا در این توافقنامه آمریکا به ایران امتیازاتی داده که با «حس استثنایی بودن» آمریکایی ها در تناقض است و در

¹ Pew Institute

² normal country

راستای شعار «نخست، آمریکا» ایران باید مجدداً پای میز مذاکره بیاید و قراردادی با آمریکا منعقد کند که مفاد آن مطابق با خواسته‌های آمریکا باشد. وقتی فشارهای اقتصادی آمریکا به نتیجه‌ای منجر نشد، واسطه‌هایی چون «آبه شینزو» نخست وزیر ژاپن را به ایران فرستاد تا به نیابت از ترامپ ایران را پای میز مذاکره ببرد.

مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب و نیز قبل و بعد از این بیانیه مطالب بسیار مهمی در باره مذاکره با آمریکا بیان کرده اند که شناخت آنها در باب عزت ملی، و مرز بندی دشمن در روابط خارجی بسیار مهم است. بطور کلی رهبر انقلاب اسلامی معتقد است ایران در حکومت پهلوی دوم، به «دنباله روی غرب» و جامعه‌ای «بدون هویت» تبدیل شده بود. ایشان هدف اصلی انقلاب اسلامی را تبدیل ایران به «جامعه‌ای با هویت» و «دارای حرف نو» معرفی مینماید (متقی و عبداللهی نژاد، ۱۳۹۸: ۱۸-۱۹) به تعبیر دیگر از نوع رابطه ایران با آمریکا در دوره پهلوی تحت عنوان رابطه «دست نشاندگی» یاد می‌کنند، که نشانگر تحقیر و ذلت ایرانی بود؛ مقام معظم رهبری میفرماید: «انقلاب به یک انحطاط تاریخی طولانی پایان داد و کشور که در دوران پهلوی و قاجار بشدت تحقیر شده و بشدت عقب مانده بود، در مسیر پیشرفت سریع قرار گرفت.» (۱۳۹۷/۱۱/۲۲) اوج این تحقیر تصویب لایحه کاپیتولاسیون بود که حضرت امام خمینی (ره) در باره آن فرمودند: «... استقلال ما را فروختند...» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۳: ۱۳۰) با توجه به مناسبات حاکم بر روابط آمریکا و ایران، نوعی «بازگشت‌گرایی نوستالژیک عزت طلبی» همواره پس از پیروزی انقلاب اسلامی بویژه از خرداد ۱۳۶۰ و برکناری بنی صدر، راهنمای عمل سیاست خارجی ایران بوده است. (ابراهیمی کیایی، خدادادی، ۱۳۹۸: ۲) «انقلاب اسلامی دوران تحقیر ملت ایران را خاتمه داد... و به کشور و به ملت عزت داد.» (۱۳۹۴/۱۱/۲۸)

دلیل مخالفت مقام معظم رهبری بر عدم مذاکره با آمریکا از یکسو تجربه برجام است و از سوی دیگر شناخت ایشان از ماهیت آمریکاست و این دومی ریشه‌ای طولانی‌تر دارد. نکته بسیار جالب در باره مذاکره و رابطه با آمریکا، بیانات مقام معظم رهبری حدود سه دهه پیش است. ایشان در سال ۱۳۷۲ در این رابطه فرموده بودند: «امریکا می‌گوید: «بیاید مذاکره کنیم.» نمی‌گوید: «بیاید رابطه برقرار کنیم.» مذاکره یعنی چه؟ ... (یعنی) که «جمهوری اسلامی، از حرفهایش برگشت!» به چه دلیل؟ به این دلیل که نشسته است و با آمریکا مذاکره می‌کند. آن وقت، یک یأس عمومی در تمام ملتها در آسیا و در آفریقا و در کشورهای گوناگون و در خود اروپا و در خود آمریکا به وجود آید. ... این،

اولین ضربه است. و بعد، تازه شروع تحمیلهاست. (۱۳۷۲/۸/۱۲)

مقام معظم رهبری به رغم آنکه بارها عدم تمایل خود را به مذاکره با آمریکا بر سر برنامه هسته‌ای اعلام کرده بود اما برای آنکه حسن نیست جمهوری اسلامی در مورد فعالیت‌های مسالمت آمیز هسته‌ای را نشان دهد، مذاکرات هسته‌ای انجام شد. وقتی آمریکا به رغم آنکه ایران بطور کامل به تعهدات خود در برجام عمل کرده بود، از برجام خارج شد، مقام معظم رهبری در تایید پیش بینی‌های خود، بر بی فایده بودن مذاکره با آمریکا تاکید کرده و آنرا تجربه بسیار مهمی در حفظ عزت اسلامی و مرز شناسی با دشمنان در روابط خارجی تعبیر کرده اند:

«با این دولت، با این رژیم زورگوی متقلب، باید نشست مذاکره کرد؟ چرا مذاکره کنیم؟ برجام نمونه‌ی واضح این است. تازه بنده سخت‌گیری می‌کردم - که البته همه‌ی خطوط قرمزی که ما معین کرده بودیم رعایت نشد- طرف مقابل این‌جوری رفتار کرد، این‌جوری عمل کرد. خب با این طرف مقابل نمیشود مذاکره کرد؛ با این دولت نمیشود مذاکره کرد...؛ ما اگر چنانچه برویم مذاکره کنیم، قطعاً این مذاکره به ضرر ما تمام خواهد شد؛ مذاکره با یک طرف زورگوی این‌جوری، به ضرر ما تمام خواهد شد.» (۱۳۹۷/۵/۲۲) ایشان در بیانیه گام انقلاب به صراحت تاکید کرده‌اند: «مذاکره‌ی با آمریکا ممنوع است به‌خاطر ضررهای بی‌شماری که دارد و منفعتی که اصلاً ندارد.» (۱۳۹۴/۷/۱۵)

مقام معظم رهبری بی فایده بودن مذاکره با آمریکا را براساس چندین تجربه رد کرده‌اند: «تجربه‌ی اول این است که دولت جمهوری اسلامی نمیتواند با آمریکا تعامل کند؛ چرا؟ برای خاطر اینکه آمریکا پایند به تعهدات خودش نیست... تجربه‌ی دوم، عمق دشمنی آمریکا با ایران و با جمهوری اسلامی است. دشمنی، دشمنی عمیق است... بحث این است که اینها با نظامی که در این منطقه‌ی حسّاس سر بلند کرده، ایستاده، قد برافراشته، رشد کرده، با ظلمهای آمریکا مخالفت میکنند، نسبت به آمریکا هیچ‌گونه ملاحظه‌کاری نمیکنند، روحیه‌ی مقاومت را در منطقه توسعه میدهد، پرچم اسلام را در دست گرفته مخالفند... تجربه‌ی سوم این است که انعطاف در مقابل این دشمن - به‌خاطر مصلحت‌سنجی‌های موسمی‌ای که خب ما در یک مواردی داریم - تیغ دشمنی او را کند نخواهد کرد، بلکه او را گستاخ‌تر خواهد کرد...» (۱۳۹۷/۳/۲)

مقام معظم رهبری پس از ناکامی سیاست بازدارندگی اقتصادی و فشار حداکثری آمریکا علیه ملت ایران، در مقابل تغییر رویکرد آمریکا نیز اعلام کردند: «شرط پیشرفت این است که آمریکایی‌ها نزدیک نیابند. ... هر جا آمریکایی‌ها پا گذاشتند، یا جنگ شد، یا برادرکشی شد، یا فتنه

شد، یا استعمار شد، یا استعمار شد، یا تحقیر شد؛ قدم آمریکایی‌ها قدم نامبارکی است.» (۱۳۹۸/۳/۱۴)

۵-۴. مرزبندی با دشمن اروپایی

در سیاست خارجی جمهوری اسلامی، غرب مجموعه‌ای همگن تلقی می‌شود که همواره در مقابل انقلاب اسلامی قرار داشته است. تجربه جنگ تحمیلی مؤید این موضوع است. با این وصف در جریان مذاکرات برجام و بویژه پس از خروج آمریکا از آن، موضوع اروپا از آمریکا تفکیک شد. اروپایی با وعده و وعیده و ایجاد سازوکاری ویژه مالی موسوم به «اینستکس» کوشیدند به رغم خروج آمریکا از برجام، ایران همچنان به تعهدات خود وفادار بماند. مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب در باره اروپا فرموده‌اند: «امروز ملت ایران علاوه بر آمریکای جنایت‌کار، تعدادی از دولت‌های اروپایی را نیز خدعه‌گر و غیر قابل اعتماد میدانند...؛ از تهدیدهای پوچ آنان نهراسد؛ و در همه حال، عزت کشور و ملت خود را در نظر داشته باشد.» (۱۳۹۷/۱۱/۲۲) ایشان پس از صدور این بیانیه، بیانات صریح و بسیار مهمی در باره اروپا و بویژه موضوع ترسیم مرزبندی‌های دقیق با دشمن داشته‌اند که در آینده می‌تواند راهگشای عزت ملی باشد. با تحلیل محتوای بیانات ایشان می‌توان نکات زیر را استخراج کرد.

۱) **قطع امید به اروپا:** مقام معظم رهبری می‌فرماید: «با کشورهای اروپایی بایستی ادامه‌ی ارتباط باشد اما قطع امید کنید از اینها؛ از اروپا قطع امید نکنید. اروپا جایی نیست که ما بتوانیم برای مسائل گوناگون خودمان از جمله همین مسئله‌ی برجام و مسائل اقتصادی و مانند اینها به آنها امید ببندیم؛ نه، اینها کاری نخواهند کرد؛ ... در واقع اینها یک رفتار مناسبی الان با ما ندارند.» (۱۳۹۷/۶/۷) همچنین فرموده‌اند: «گفته میشود که برجام را می‌خواهیم با این سه کشور اروپایی ادامه بدهیم؛ من به این سه کشور هم اعتماد ندارم.» (۱۳۹۷/۲/۱۹) تضمین گرفتن از اروپا، یعنی آنچه در برجام از آمریکا گرفته نشد. وعده شفاهی مقام سیاسی که دوره ریاست او موقت است، نمی‌تواند تضمین عینی و مستحکمی باشد.

البته مقام معظم رهبری صرفاً بی‌اعتمادی به اروپاییان را یک از راه‌های زوال عزت ملی در روابط خارجی نمی‌داند بلکه آنرا یک قاعده کلی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی تعبیر می‌کنند: «ما خودمان آتکاء به خارجی‌ها را در قضیه‌ی برجام مشاهده کردیم؛ در قضیه‌ی مذاکرات هسته‌ای اعتماد کردیم به اینها و از اعتمادمان سودی نبردیم. خوشبختانه من میبینم مسئولان کشور

¹ Instax

برخوردهای خوبی دارند... بله، راه همین است؛ باید برخورد کنند؛ عزت ملی را باید نشان بدهند در ارتباطات خارجی. تکیه‌ی به بیگانه خطرناک است؛ تکیه‌ی به بیگانه موجب میشود که بیگانه با انواع طرق بر سرنوشت کشور بتدریج مسلط بشود؛ تکیه نباید کرد به بیگانه. از بیگانه بهره باید برد، استفاده باید کرد، [ولی] تکیه‌ی به او نباید کرد، اعتماد به او نباید کرد. این از جمله‌ی مسائل بسیار مهمی است که حقیقتاً بایستی همه‌ی مسئولین کشور به آن توجه داشته باشند.» (۱۳۹۶/۱۱/۲۹)

۲) همراهی اروپا با آمریکا: سیاست همراهی اروپائیان با آمریکا همان سیاست دشمنی با جمهوری اسلامی است. مقام معظم رهبری می‌فرماید «یک تجربه‌ی دیگر که این هم تجربه‌ی مهمی است، تجربه‌ی همراهی اروپا با آمریکا در مهم‌ترین موارد است. ما بنای دعوا کردن با اروپایی‌ها را نداریم؛ با این سه کشور اروپایی بنای معارضه و مخالفت و بگومگو نداریم، اما واقعیتها را باید بدانیم. این سه کشور نشان داده‌اند که در حساس‌ترین موارد با آمریکا همراهی میکنند و دنبال آمریکا حرکت میکنند... اینها در مقام حرف یک چیزهایی میگویند اما در مقام عمل، تا الان ما ندیده‌ایم.» (۱۳۹۷/۳/۲)

۳) درس گرفتن از تجربیات گذشته: مقام معظم رهبری می‌فرماید «بهره‌گیری از تجربه‌ها یا دو بار از یک سوراخ گزیده شدن؛ این هم یک مسئله [است]... اما این اواخر هم قضیه‌ی برجام [را داشتیم] و تعهدات اینها و بعد هم زدن زیر تعهدها و عدم رعایتشان، عدم ملاحظه‌شان؛ خوب، این یک تجربه است... و بدانیم که با اینها چگونه باید برخورد کنیم.» (۱۳۹۷/۱۲/۲۳)

۴) غلبه منافع بر اخلاق: مقام معظم رهبری می‌فرماید «مسئله بسیار حساس است. امروز مسئولین کشور در معرض یک آزمون بزرگند؛ آیا حفظ عزت و اقتدار این ملت عزیز را خواهند کرد یا نه؟ باید عزت این ملت تأمین بشود، منافع ملت باید تأمین بشود به معنای واقعی کلمه، که خوب حالا خوشبختانه مسئولین هم بر روی حفظ منافع ملی تکیه کردند و گفتند باید منافع ما تأمین بشود؛ بله، باید تأمین بشود متتها برای تأمین منافع، به حرف فلان رئیس و فلان نخست‌وزیر و فلان صدراعظم اعتماد نکنید؛ حرف اینها اعتباری ندارد؛ امروز یک چیزی میگویند، فردا یک‌جور دیگری عمل میکنند؛ هیچ رودربایستی هم ندارند، خجالت هم اصلاً نمی‌کشند. متأسفانه در عالم دیپلماسی چیزی که وجود ندارد اخلاق انسانی است؛ ... بنابراین عزت ملت باید حفظ بشود، منافع ملت باید حفظ بشود؛ به معنای واقعی هم حفظ بشود، اعتماد هم نشود.» (۱۳۹۷/۲/۱۹) بیانات مقام معظم رهبری در باره اروپا مبین یکی دیگر از وجوه عزت ملی در روابط خارجی بویژه دشمن شناسی و

تعیین مرزهای دقیق با آن است: «خطای محاسباتی از اینجا ناشی میشود که ما جبهه‌ی خودمان را هم درست نشناسیم، جبهه‌ی مقابل را هم درست نشناسیم؛ وقتی نشناختیم، در محاسبه اشتباه میکنیم؛ اگر درست شناختیم، محاسبه‌ی ما جور دیگری خواهد بود.» (۱۳۹۸/۳/۱۴)

نتیجه‌گیری

جمهوری اسلامی در حالی وارد دهه پنجم از حیات سیاسی خود می‌شود که طی سالهای گذشته بی‌سابقه‌ترین فشارهای اقتصادی، تحریم، جنگ و.. و آخراً جنگ ترکیبی علیه یک عضو سازمان ملل اعمال شده است. این فشارها در حالی بر ایران وارد شده بود که جمهوری اسلامی به تمامی تعهدات خود در عرصه بین‌المللی وفادار بوده است. اما غرب و استکبار هدفشان از این فشارها در مرحله اول، فشار گسترده بر مردم ایران و در نتیجه اعتراض آنها به نظام سیاسی خود برای تغییر رفتار در حوزه‌های مختلف از جمله کنشگری منطقه‌ای، برنامه‌های موشکی و سایر مسائل است. اما در حقیقت هدف اصلی آنها تغییر نظام جمهوری اسلامی به دلیل رفتار عزتمندانه در عرصه بین‌المللی است. این رفتار برای کل جنبشهای اسلامی تأثیر گذار بوده است. در چنین مرحله‌ای از تاریخ انقلاب اسلامی، مقام معظم رهبری بیانیه گام دوم انقلاب را خطاب به ملت ایران بویژه جوانان صادر کردند. این بیانیه شامل دو بخش است. در بخش نخست دستاوردهای انقلاب اسلامی در چهل سال نخست تبیین شده و در بخش دوم، ذیل هفت محور، برای تثبیت و گسترش انقلاب اسلامی در سال‌ها و دهه‌ای آینده رهنمود داده شده است. تحلیل محتوای این بیانیه نشان دهنده آن است که متنی کارشناسی شده و مبتنی بر ارمانگرایی واقع‌بینانه است. یکی از بخش‌های این بیانیه مربوط به سیاست خارجی است و خطوط کلی عزت‌آفرینی در روابط خارجی و بویژه در تقابل دشمنان ترسیم شده است. مهمترین راهکار این محور، استمرار مقاومت به عنوان دکترینی برای اداره سیاست داخلی و سیاست خارجی است. در این دکترین، مقاومت، کلید مقابله با فشارهای اقتصادی گسترده آمریکا، و راهبرد گسترش منطقه‌ای جمهوری اسلامی تعبیر و توصیه شده است. در این دکترین که عزت‌شایسته اسلامی و ملی ایرانب تأمین خواهد شد، درباره مسیر روابط با کشورهای اروپایی توصیه‌های بسیار مهمی شده است که در راس آنها، عدم اعتماد به آنهاست. در حقیقت این توصیه، فراتر از طرف اروپایی است و رهنمودی برای مدیریت در طراز جمهوری اسلامی در عرصه داخلی و بین‌المللی است. در این بیانیه، حمایت مظلومین و بویژه فلسطین از اهمیت بسیاری برخوردار است

و یکی از نشانگان عزت جمهوری اسلامی و مشروعیت منطقه‌ای و بین‌المللی در بین مسلمانان و آزادگان جهان است. در صورتی که روح این بیانیه بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی طی سال‌ها و دهه‌های آینده حاکم شود، نه تجربه تلخ گذشته مانند برجام تکرار می‌شود و نه ملت ایران با فشارهای ظالمانه برخی قدرت‌های جهانی مواجه می‌شود و به این صورت عزت ملی ایرانی تثبیت و نهادینه خواهد شد. که البته دولت سیزدهم با درایت در این مسیر در حال حرکت است.

منابع

- ابراهیمی کیایی، هادی و خدادادی، حسن (۱۳۹۸). پیشینه تاریخی عزت‌طلبی در فرهنگ استراتژیک در سیاست خارجی شاه عباس صفوی، پژوهش‌های سیاسی جهان اسلامی، ۹ (۳۱)، ۱۵۹-۱۸۱.
- بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه؛ ۱۳۷۲/۸/۱۲
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار بیانیه گام دوم انقلاب ۱۳۹۷/۱۱/۲۲
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار خانواده‌های شهدا ۱۳۹۷/۵/۲۲
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران حج ۱۳۹۸/۴/۱۲
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم ۱۳۹۴/۷/۱۵
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم در سالگرد امام ۱۳۹۸/۳/۱۵
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم مشهد ۱۳۹۷/۱/۱
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم ۱۳۹۶/۲/۳۰
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان ۱۳۹۸/۳/۱۴
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان لشکری ۱۳۹۶/۶/۳۰
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان ۱۳۹۳/۱۱/۱۹
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان ۱۳۹۷/۲/۱۹
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان ۱۳۹۷/۳/۲
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار نخبگان ۱۳۹۷/۶/۷
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان قضایی ۱۳۹۴/۶/۲۵
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم ۱۳۹۳/۶/۱۳
- پومپئو: ایران با قوی‌ترین تحریم‌های تاریخ روبرو خواهد شد (۲۰۱۸/۵/۲۱)، قابل دسترسی در: <https://fa.euronews.com/2018/05/21/secretary-of-state-pompeo-will-outline-new-iran-strategy-after-usa-nuclear-deal-exit>
- جباری ثانی، عباسعلی و چگینی، عباس (۱۴۰۰). تبیین جایگاه جبهه مقاومت اسلامی در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، مطالعات دفاع مقدس، ۷ (۴)، ۱۱۱-۱۳۲.
- جدیدی، علی؛ موسوی، سید محمدرضا و صالحی، وحید (۱۴۰۱). قدرت نرم و سیاست خارجی ایران در قبال تحولات کشور سوریه از ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۲، مطالعات قدرت نرم، ۱۲ (۳۰)، ۱۶۳-۱۸۴.

- خبرگزاری تسنیم (۱۳۹۶/۴/۱۲). جان بولتون: انقلاب ایران نباید چهل سالگی خود را جشن بگیرد، قابل دسترسی در <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1396/04/12/1451987>
- خمینی، روح الله (۱۳۷۸). صحیفه نور، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- دلاورپور اقدم، مصطفی و دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۹۷). برآورد سیاست‌های تحریمی کنگره آمریکا در دوران پسابرجام، پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۷(۵۶)، ۱۲۱-۱۳۹.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۹۰). سیاست خارجی جمهوری اسلامی، تهران: سمت، چاپ ۳.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۷۵). ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، خسروی حسینی سید غلامرضا، تهران، انتشارات مرتضوی، جلد ۲.
- رجبی، محمد (۱۴۰۱). شناسایی مؤلفه‌های قدرت نرم سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال ایالات متحده آمریکا، مطالعات قدرت نرم، ۱۲(۲۸)، ۲۵۹-۲۷۹.
- رضی بهابادی، بی بی سادات؛ بهادری، آتنا و پورکاویان، زینب (۱۳۹۹). تحلیل مضمون آثار اقتدار ملی در بیانات آیت الله خامنه‌ای و مبانی قرآنی آن، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۲(۲۹)، ۲۴۷-۲۶۹.
- روشن چشم، حامد و دشتی، محمدحسین (۱۴۰۰). شیفت از ساختار سنتی به ساختار پست مدرن در جامعه ایران و تاثیر آن بر تحول توسعه سیاسی و رویکرد روابط بین الملل پس از انقلاب، جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۲(۴)، ۷۵-۱۰۳.
- شکوهی، سعید (۱۴۰۰). قدرت انگارهای به مثابه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، مطالعات قدرت نرم، ۱۱(۲۶)، ۵۳-۷۶.
- ضابط پور کاری، غلامرضا (۱۴۰۰). باز شناسی اصل «نه شرقی و نه غربی» با تاکید بر دیدگاه امام خمینی (ره)، جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۲(۳)، ۱۲۷-۱۴۶.
- عباس تبار مقری، رحمت و هاشمی میارکلاپی، سیدمحمد (۱۳۹۷). مختصات نظم موجود و مطلوب جهانی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۵(۵۲)، ۱۱۷-۱۳۶.
- عباسی، مجید (۱۳۹۷). نظام سلطه و تعارضات آن در روابط بین‌الملل در گفتمان مقام معظم رهبری، پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۷(۵۵)، ۹-۴۰.
- علیزاده، یعقوب؛ علی نژاد، ایلناز؛ قاسمی، زهرا و توتونچیان، مهری (۱۴۰۱). مبانی تعلیم و تربیت انقلاب اسلامی در زمینه بازتولید قدرت نرم با تاکید بر بیانیه گام دوم، مطالعات قدرت نرم، ۱۲(۲۸)، ۱۰۷-۱۲۵.

کتابی، امیرعلی (۱۳۹۹). راهبردهای افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با جنگ علمی دشمنان، مطالعات قدرت نرم، ۱۰ (۲۳)، ۳۵-۶۴.

متقی، ابراهیم و پوستین‌چی، زهره (۱۳۹۰). الگو و روند در سیاست خارجی ایران، قم: دانشگاه مفید.

متقی، ابراهیم و عبداللہی نژاد، محمد شمس‌الدین (۱۳۹۸). واکاوی اندیشه مقاومت جمهوری اسلامی ایران در برابر ایالات متحده آمریکا، رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۳ (۶۶)، ۳-۲۲.

نباتیان، محمد اسماعیل و بیرامی اوغول بیگ، میلاد (۱۴۰۰). ارزیابی استقلال فرهنگی در برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران، جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۲ (۴)، ۱۲۳-۱۴۲.

نرمانی، حسن؛ زارعی، غفار و روان بد، امین (۱۴۰۰). نقد تمدن نوین غرب از منظر گفتمان انقلاب اسلامی با تأکید بر آراء حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، مطالعات دفاع مقدس، ۷ (۱)، ۹-۲۸.

- Al-Badi, Awadh (2017), Saudi-Iranian Relations: A Troubled Trajectory, in Bahgat, Gawdat anad et al, Security and Bilateral Issues between Iran and its Arab Neighbours, NeighboursPalgrave Macmilla.
- Briefing on Iran Sanctions) November 2, 2018), Available At: <https://www.state.gov/secretary/remarks/2018/11/287090.html>.
- Colby, Elbridge (2019), How to Win America's Next War Available at: <https://foreignpolicy.com/2019/05/05/how-to-win-americas-next-war-china-russia-military-infrastructure/#>
- Donald Trump's National Security Adviser Tells Iran's Leader, 'I Don't Think You'll Have Many' Years Left (2/11/2019), Available at: <https://www.newsweek.com/bolton-iran-ayatollah-many-years-trump-anniversary-1327159>.
- Holliday, Fred (1996), The politics of Islamic Fundamentalism: Iran, Tunisia and the challenge to the Secular State, in Akbar S. Ahmed and Hastings Donan, Islam Globalization and Postmodernity, London, Rutledge..
- Hiro, Dilip (2018), Cold War in the Islamic World: Saudi Arabia, Iran and the Struggle for Supremacy, Oxford University Press.
- Kim, Dong Jung (2019), Economic Deterrence Through Economic Engagement, Foreign Policy Analysis, Volume 15, Issue 2.
- Rosenberg, Elizabeth and et all (2016), The New Tools of Economic Warfar Effects and Effectiveness of Contemporary U.S. Financial Sanctions, the Center for a New American Security (CNAS).
- Shapiroa, Shimon and Daniel Diker (2006), "Iran « Second» Islamic Revolution its Challenge to the West", Available at: http://www.jcpa.org/text/iran_page_44-61.pdf.